

W walce o godne życie – początki ruchu robotniczego

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: *David Lloyd George o walkach w 1916*, [w:] *Wiek XX w źródłach*, oprac. S.B. Lenard, M. Sobańska-Bondaruk, Warszawa 1998, s. 31–32.
- Źródło: *James P. Kay-Shuttleworth o warunkach pracy i życia w Manchesterze w 1832 r.*, [w:] *Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla*

nauczycieli historii, studentów i uczniów, oprac. S.B. Lenard, M. Sobańska-Bondaruk, Warszawa 2002, s. 136.

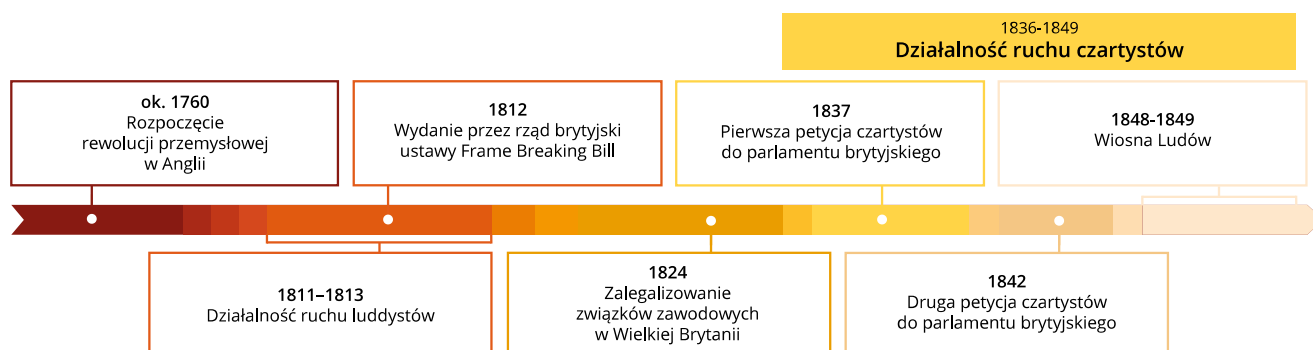
- Źródło: *Pierwsza petycja czartystów do parlamentu z 1837 roku (People's Charter)*. Cytat za: *Historia powszechna. Czasy nowożytne 1640–1870. Wybór tekstów źródłowych*, cz. 2, red. B. Krauze, Warszawa 1951, s. 97.
- Źródło: *Mowa lorda Byrona w parlamencie przeciwko wprowadzeniu Frame Breaking Bill*. Cytat za: *Lord Byrons Speech*, dostępny online luddites200.org.uk, tłum. K. Leśniak.

W walce o godne życie – początki ruchu robotniczego

Kennington Common w Londynie, XIX w.
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Początek XIX w. to czas rewolucji przemysłowej i zmian, które ona spowodowała. Osoby dawniej zatrudnione w rolnictwie, rzemiośle bądź wykonujące pracę chałupniczą zaczęły pracować w fabrykach przy obsłudze maszyn. Postęp nie poprawił jednak ich położenia – warunki życia robotników były tak ciężkie, że zmuszeni byli oni do podjęcia radykalnych środków, by zmienić swoją sytuację. W Wielkiej Brytanii narodziły się ruchy o charakterze robotniczym. Najpierw luddyści, a potem czartyści na różne sposoby walczyli o godne wynagrodzenie i poprawę warunków pracy tysięcy robotników.

Źródło: Contentplus.sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

- Wymienisz najważniejsze przyczyny powstania ruchów walczących o prawa robotników.
- Porównasz cele i sposoby działania luddystów i czartystów.
- Wskażesz najbardziej efektywne sposoby walki o prawa robotników.
- Ocenisz warunki pracy robotników przed okresem działalności pierwszych ruchów robotniczych i po nim.

Przeczytaj

Następstwa rewolucji przemysłowej

Na przełomie XVIII i XIX w. doszło do istotnych przemian związanych z [rewolucją przemysłową](#). Powstały fabryki, w których do produkcji wykorzystywano przede wszystkim maszyny oraz pracę rąk ludzkich. Narodziła się nowa grupa społeczna – [robotnicy](#). Pracownicy fabryk pochodzili głównie z terenów wiejskich, ale byli wśród nich również [rzemieślnicy](#) oraz [chałupnicy](#), którzy stracili zajęcie w związku z mechanizacją produkcji. Sytuacja robotników była wtedy bardzo trudna. Dzień pracy trwał 12, a czasami nawet 16 godzin, zatrudniano także dzieci.

W XIX w. w fabrykach i kopalniach zatrudniano nawet pięcioletnie dzieci. Dzieci były taną siłą roboczą, a ich atutem było to, że docierały w miejsca, w które dorośli nie mogli się dostać.

Jaką pracę wykonują dzieci przedstawione na ilustracji?

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Kobiety i dzieci otrzymywały zdecydowanie niższe wynagrodzenie niż mężczyźni. Nie istniały również znane dzisiaj zabezpieczenia socjalne: renty, emerytury, urlopy czy zwolnienia chorobowe. Większość robotników żyła w skrajnej biedzie. To dlatego już na początku XIX w. zaczęły powstawać ruchy mające na celu wywalczenie poprawy warunków życia. Ich kolebką była Wielka Brytania, w której przemiany w przemyśle postępowały najszybciej.

Luddyzm

Drawn from life in 1816

THE LEADER OF THE LUDDITES

Printed May 23 by Wells, Wodger and Knapik, Ludborough-Kilby, Regent's Exchange.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

“ Mowa lorda Byrona w parlamencie przeciwko wprowadzeniu Frame Breaking Bill

Wytrwałość tych nieszczęsnych ludzi w ich postępowaniu zdaje się dowodzić, że nic poza absolutną potrzebą nie mogło skłonić dużej i niegdyś uczciwej i pracowitej grupy ludzi do popełnienia ekscesów tak niebezpiecznych dla nich samych, ich rodzin i społeczności. W okresie, o którym piszę, miasto i hrabstwo były obciążone dużymi oddziałami wojskowymi, działała policja, zebrali się sędziowie, ale

wszystkie te ruchy, cywilne i wojskowe, nie doprowadziły do niczego. Nie doszło do ani jednej sytuacji, w której zatrzymano by prawdziwego przestępcę faktycznie złapanego na gorącym uczynku, przeciwko któremu istniały dowody wystarczające do skazania. Ale policja, jakkolwiek bezużyteczna, nie pozostawała bezczynna: wykryto kilku notorycznych przestępców; mężczyzn, którzy na podstawie najwyraźniejszych dowodów mogą zostać skazani za wielką zbrodnię ubóstwa; mężczyzn, którzy byli niegodziwie winni legalnego spłodzenia kilkorga dzieci, których – dzięki ówczesnym czasom! – nie byli w stanie utrzymać.

W jaki sposób Byron usprawiedliwia działalność luddystów?

Źródło: Mowa lorda Byrona w parlamencie przeciwko wprowadzeniu *Frame Breaking Bill*. Cytat za: *Lord Byrons Speech*, dostępny online luddites200.org.uk, tłum. K. Leśniak.

Do buntów robotników oraz zamieszek doszło również w innych krajach europejskich, m.in. we Francji i w Niemczech. Następne lata pokazały jednak, że obawy luddystów nie były do końca uzasadnione. Dlaczego? Wykorzystanie do produkcji maszyn nie zwiększyło bezrobocia, ale spowodowało zwiększenie **popytu** na pracę robotników, którzy potrafili je obsługiwać.

Czartyzm

Kolejną organizacją robotniczą, która również powstała w Wielkiej Brytanii, był ruch czartystów. Czartyści uważali, że do polepszenia sytuacji robotników będzie można doprowadzić dopiero po uzyskaniu przez ich przedstawicieli miejsc w parlamencie. Dlatego czartyści domagali się reformy prawa wyborczego. Nazwa „czartyzm” (ang. *chartism*) pochodzi od *People's Charter* – *Karty (praw) ludu*.

“ Pierwsza petycja czartystów do parlamentu z 1837 roku (*People's Charter*)

Zechce przeto Dostojna Izba rozważyć najbardziej poważnie niniejszą petycję i dołożyć wszelkich starań przy zastosowaniu środków konstytucyjnych, aby przeprowadzić ustawę:

- przyznającą każdemu [...] pełnoletniemu mężczyźnie, zdrowemu na umyśle i nie skazanemu za zbrodnię, prawo wybierania członków parlamentu;
- ustanawiającą wybory do przyszłego parlamentu w drodze tajnego

głosowania;

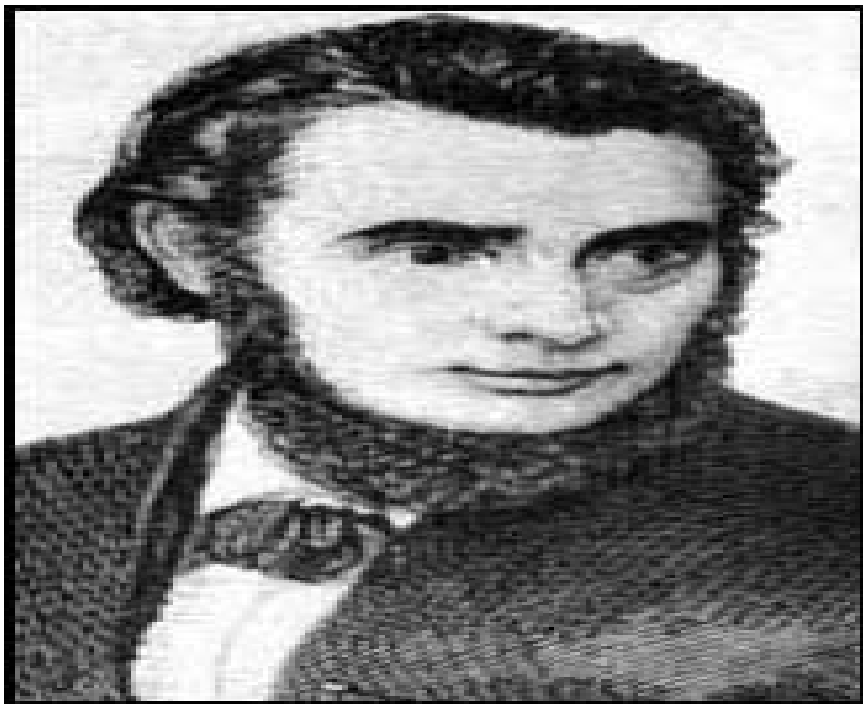
– ustalającą, że kadencja parlamentu w ten sposób obranego nie przekroczy w żadnym wypadku jednego roku;

– znoszącą wszelki cenzus majątkowy wymagany od członków parlamentu;

– zapewniającą im odpowiednie wynagrodzenie w czasie pełnienia obowiązków parlamentarnych.

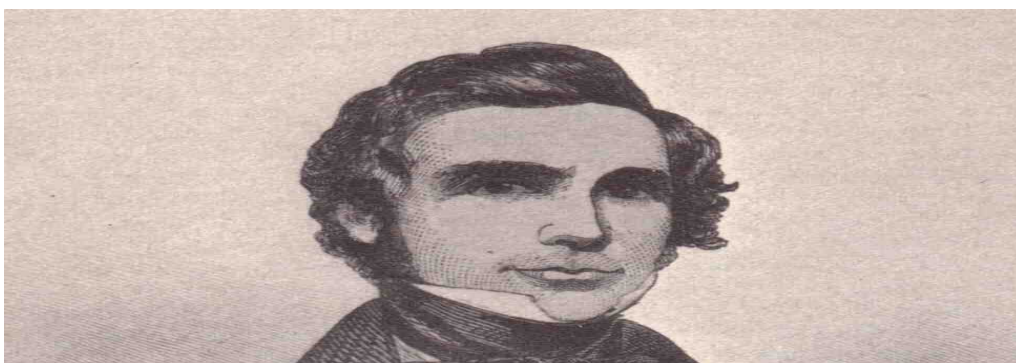
Jakich reform prawa wyborczego domagali się czartyści?

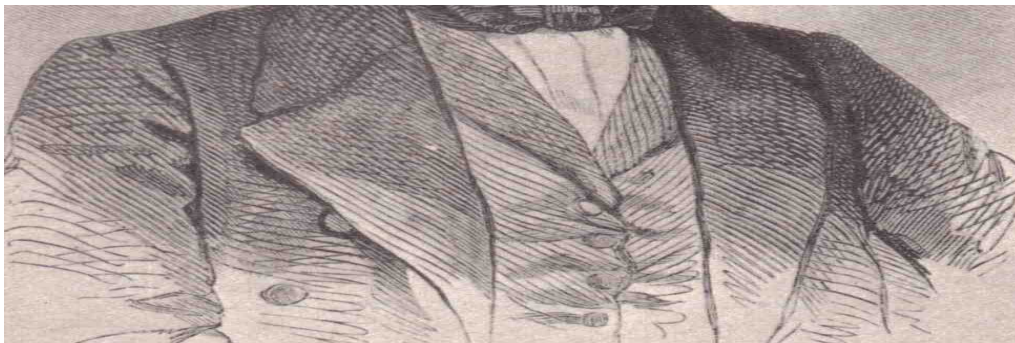
Źródło: *Pierwsza petycja czartystów do parlamentu z 1837 roku (People's Charter)*. Cytat za: *Historia powszechna. Czasy nowożytne 1640–1870. Wybór tekstów źródłowych*, cz. 2, red. B. Krauze, Warszawa 1951, s. 97.

Czartyści nie byli zgodni co do sposobu walki o reformy. Proponowali dwie formy działania: pokojową oraz z użyciem siły. Zwolennikiem tej pierwszej był William Lovett, współtwórca Londyńskiego Stowarzyszenia Robotniczego. Postulował on walkę o reformy poprzez legalne petycje do parlamentu, wiece i demonstracje o charakterze pokojowym.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

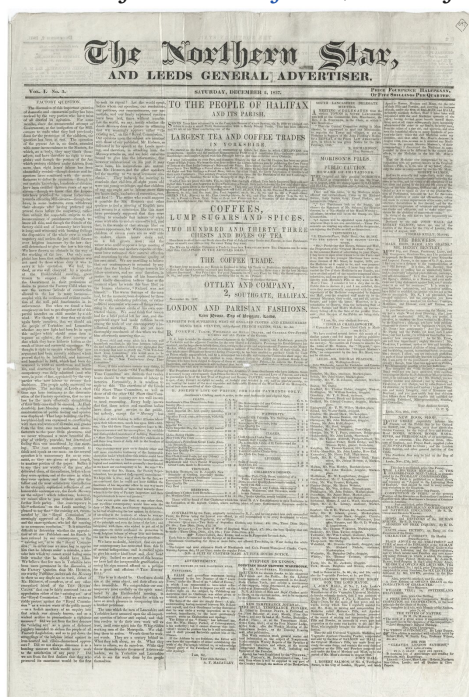

Przeciwnie poglądy reprezentował George Julian Harney. Uważał on, że należy doprowadzić do strajku generalnego, który w konsekwencji wywołałby powstanie robotników.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Pierwszą petycję z 1838 r., stworzoną m.in. przez Williama Lovetta, podpisało aż 1,2 mln osób, jednak rok później parlament ją odrzucił, a działaczy ruchu czartystów skazano na więzienie lub zesłanie do kolonii karnych, m.in. w Australii. W 1842 r. powstała druga petycja, autorstwa Feargusa O'Connora, z żądaniem m.in. podwyżki płac, którą parlament także odrzucił. Doszło do demonstracji oraz [strajków](#), które jednak wkrótce wygasły.

Jednym ze skutków powstania ruchu robotniczego był rozkwit prasy. Poczytne czasopismo „The Northern Star” propagowało wśród robotników idee czartystów.

Porównaj przedstawioną na zdjęciu stronę gazety z współczesnymi czasopismami. Jakie widzisz różnice?

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Skutki działalności ruchu czartystów

Chociaż czartyści nie osiągnęli swoich celów politycznych, to ostatecznie doprowadzili do pozytywnych zmian w sytuacji robotników. Działające legalnie od 1824 r. związki zawodowe zaczęły podejmować rozmowy z pracodawcami w celu poprawy warunków pracy oraz

podniesienia wynagrodzeń. Rząd brytyjski wprowadził wiele praw normujących zasady zatrudnienia w przemyśle. Zakazano zatrudniania dzieci poniżej dziewięciu lat, skrócono czas pracy do dziesięciu godzin dziennie, wprowadzono inspekcje kontrolujące warunki w fabrykach. Te zmiany spowodowały, że ruch robotniczy zrezygnował z radykalnych działań.

Słownik

rewolucja przemysłowa

proces przejścia od pracy ręcznej do mechanizacji produkcji i produkcji fabrycznej
robotnik

osoba żyjąca ze sprzedaży swojej siły roboczej w zamian za wynagrodzenie
rzemieślnik

osoba prowadząca działalność pozarolniczą w małym warsztacie, wykonująca produkty ręcznie
chałupnictwo

produkcja wyrobów lub ich części we własnym domostwie i za pomocą własnych narzędzi
krosno mechaniczne

mechanicznie napędzana maszyna do wytwarzania tkaniny
popyt

ilość dóbr i usług, które ludzie chcą i mogą kupić
strajk

zbiorowe, dobrowolne i okresowe przerwanie pracy w celu osiągnięcia poprawy warunków zatrudnienia

Słowa kluczowe

robotnicy, rewolucja przemysłowa, luddyzm, czartyzm, ruch robotniczy, kongres wiedeński

Bibliografia

A. Chwalba, *Historia powszechna. Wiek XIX*, Warszawa 2011.

Historia Polski w liczbach, t. 3, *Polska w Europie*, red. C. Kukło, J. Łukasiewicz, C. Leszczyńska, Warszawa 2014.

Historia powszechna. Czasy nowożytne 1640–1870. Wybór tekstów źródłowych, cz. 2, red. B. Krauze, Warszawa 1951.

Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 2002.

Film edukacyjny

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmami i wykonaj polecenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DYpn7nXeP>

Nagranie filmowe dotyczące walki o godne życie i sytuacji robotników w pierwszej połowie dziewiętnastego wieku.

Polecenie 2

Wymień przyczyny złego położenia robotników w pierwszej połowie XIX wieku.

Twoja odpowiedź

Polecenie 3

Wyobraź sobie, że pracujesz w fabryce w pierwszej połowie XIX wieku i stoisz na czele ruchu robotniczego. Przygotuj mowę, która zachęci innych robotników do przystąpienia do walki o swoje prawa.

Twoja odpowiedź

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DYpn7nXeP>

Nagranie filmowe dotyczące walki o godne życie oraz socjalizmu utopijnego.

Polecenie 4

Omów poglądy socjalistów utopijnych. Wyjaśnij, dlaczego ich idee nigdy nie zostały zrealizowane.

Twoja odpowiedź

Polecenie 5

Wskaż te pomysły socjalistów utopijnych, które twoim zdaniem są wciąż aktualne. Odpowiedź uzasadnij.

Twoja odpowiedź

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DYpn7nXeP>

Nagranie filmowe dotyczące walki o godne życie i komunizmu.

Polecenie 6

Przedstaw program Karola Marksa i Fryderyka Engelsa. Wyjaśnij, jaką rolę przewidzieli oni dla robotników w swojej wizji polepszenia warunków życia mas robotniczych.

Twoja odpowiedź

Polecenie 7

Podaj przykłady masowych protestów, które wybuchły w XIX wieku. Jak myślisz, czy miały one wpływ na uregulowanie kwestii warunków pracy robotników? Odpowiedź uzasadnij.

Twoja odpowiedź

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Uzupełnij tabelę przedstawiającą porównanie ruchu luddystów i czartystów.

	Luddyzm	Czartyzm
Przedstawiciele		
Okres działalności		
Sposoby działania		

lata 30. i 40. XIX w.

petycje do parlamentu, protesty, demonstracje

William Lovett i George Julian Harney

koniec XVIII w. – początek XIX w.

ataki na fabryki, niszczenie maszyn

Ned Ludd

Ćwiczenie 2

Przyporządkuj wybrane formy walki o prawa robotników do ich opisów.

Forma walki	Opis
	zbiorowe, dobrowolne, okresowe przerwanie pracy przez pracowników najemnych w celu poprawy warunków pracy i wynagrodzenia za nią; podejmowane głównie przez robotników przemysłowych, zwalczane przez właścicieli przedsiębiorstw
	pismo zawierające jakieś żądanie, zwłaszcza postulujące zmianę przepisów prawa, kierowane do władz lub osób na wyższym stanowisku; w potocznym rozumieniu petycją nazywa się dokument podpisany przez wiele osób i skierowany do jakiegoś urzędu
	wystąpienie zbiorowe, zgromadzenie, mające na celu wyrażenie protestującej przeciw czemuś lub popierającej coś części społeczeństwa

petycja

deklaracja

strajk

demonstracja

Ćwiczenie 3

Przypomnij sobie treść pierwszej petycji czartystów. Zapoznaj się z definicją cenzusu wyborczego i odpowiedz na pytanie.

Cenzus wyborczy – ograniczenie powszechności prawa wyborczego polegające na przyznaniu prawa głosu w zależności np. od posiadanego majątku, wykształcenia lub od czasu zamieszkania na danym terenie.

Definicja na podstawie: Encyklopedia PWN

Spośród wymienionych cenzusów zaznacz te, według których czartyści chcieli ustalić prawo danej osoby do głosowania.

☐ cenzus wykształcenia

☐ cenzus majątkowy

☐ cenzus wieku

☐ cenzus niekaralności

☐ cenzus płci

Ćwiczenie 4

Zaznacz odpowiednimi kolorami podane postulaty czartystów z ich obu petycji dzieląc je w ten sposób na ekonomiczne, polityczne i społeczne.

☐ Ekonomiczne

☐ Polityczne

☐ Społeczne

Prawo do głosowania dla wszystkich pełnoletnich mężczyzn.

Podniesienie zarobków robotników fabrycznych.

Wynagrodzenie dla członków parlamentu w czasie pełnienia przez nich funkcji.

Roczna kadencja parlamentu.

Skrócenie czasu pracy robotników.

Ograniczenie pracy kobiet i najmłodszych dzieci.

Na podstawie poniższej relacji stwórz plan dnia brytyjskiego robotnika z XIX w. Uzupełnij luki w tabeli odpowiednimi wyrażeniami (podanymi pod tabelą).

“ *James P. Kay-Shuttleworth o warunkach pracy i życia w Manchesterze w 1832 r.*

Robotnicy fabryk bawełny wstają o piątej rano, od szóstej do ósmej pracują, by wrócić na 30-40 minut do domu na śniadanie składające się przeważnie z herbaty, kawy i pieczywa. Wracają do fabryk na trzy godziny, by o dwunastej znów wrócić do domu, tym razem na obiad. Wśród tych z najniższym uposażeniem obiad to gotowane ziemniaki, smalec, masło czy czasami kawałek mięsa. Rodzina pośpiesznie zjada, po czym wszyscy wracają do swoich zajęć. Praca w fabryce trwa średnio do siódmej wieczorem, godzinie, o której przychodzi czas na odprężenie i ostatni posiłek, zazwyczaj trochę chleba i herbata z niewielką ilością alkoholu.

Źródło: *James P. Kay-Shuttleworth o warunkach pracy i życia w Manchesterze w 1832 r.*, [w:] *Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów*, oprac. S.B. Lenard, M. Sobańska-Bondaruk, Warszawa 2002, s. 136.

GODZINA	CZYNNOŚCI
05:00	
	Śniadanie
09:00–12:00	Praca w fabryce
12:00–13:00	
	Praca w fabryce

GODZINA	CZYNNOŚCI	
Powrót do domu. Kolacja. Odpoczynek.	06:00–08:00	08:00–09:00
Praca w fabryce	13:00–19:00	Pobudka
	Po 19:00	Przerwa na obiad

Ćwiczenie 6

Na podstawie rozkładu dnia stworzonego w poprzednim zadaniu oceń, czy robotnicy w XIX w. mieli wystarczającą ilość czasu w ciągu dnia na odpoczynek. Uzasadnij swoje zdanie odpowiednimi argumentami.

Twoja odpowiedź

Ćwiczenie 7

Na podstawie wykresu zaznacz, które zdania są prawdziwe, a które fałszywe.

* Liczba 1 oznacza zarobki na poziomie zapewniającym podstawowe utrzymanie: opłacenie czynszu, żywienia, ubrań, opału. Liczba większa od 1 oznacza, że wynagrodzenie było wyższe od potrzebnego do zaspokojenia podstawowych potrzeb.

Źródło: *Historia Polski w liczbach*, t. 3, *Polska w Europie*, red. C. Kukło, J. Łukasiewicz, C. Leszczyńska, Warszawa 2014, s. 140.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Na podstawie wykresu można stwierdzić, że praca robotnika w Warszawie w latach 1816–1910 zawsze zapewniała zaspokojenie podstawowych potrzeb.	☐	☐
Począwszy od lat 1866–1870 można zauważyć duży wzrost zarobków robotników w Londynie w stosunku do kosztów utrzymania.	☐	☐
W latach 1871–1875 londyński robotnik zarabiał trzy razy tyle, ile było mu potrzebne do utrzymania się na podstawowym poziomie.	☐	☐
Zarobki robotnika z Londynu w stosunku do kosztów utrzymania były wyższe niż zarobki robotnika z Warszawy w tym samym okresie.	☐	☐
Zarobki robotnika z Londynu w stosunku do kosztów utrzymania rosły wolniej niż zarobki robotnika z Warszawy w tym samym okresie.	☐	☐

Ćwiczenie 8

Wyobraź sobie, że należysz do ruchu czartystów. Zdecyduj, który ze sposobów walki o reformy poprawiające życie robotników był według ciebie bardziej efektywny: pokojowa walka z wykorzystaniem wieców, petycji i demonstracji czy strajki, niszczenie mienia i powstanie robotników. Uzasadnij swój wybór.

Twoja odpowiedź

Dla nauczyciela

Autor: Stanisław Mrozowicz

Przedmiot: Historia

Temat: W walce o godne życie – początki ruchu robotniczego

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

XXX. Europa i świat po kongresie wiedeńskim. Uczeń:

4) omawia najważniejsze prądy kulturowe oraz nurty ideowe I poł. XIX wieku, uwzględniając ich przedstawicieli;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- wymienia najważniejsze przyczyny powstania ruchów walczących o prawa robotników;
- porównuje cele i sposoby działania luddystów i czartystów;
- ocenia warunki pracy robotników przed okresem działalności pierwszych ruchów robotniczych i po nim.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);

- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

Nauczyciel poleca uczniom, aby przypomnieli sobie przed zajęciami, czym była rewolucja przemysłowa i jakie były jej konsekwencje. Dzieli uczniów na dwie grupy, które przygotowują krótkie prezentacje dotyczące jednego z ruchów robotniczych: luddystów oraz czartystów.

Faza wstępna:

1. Nauczyciel poleca wybranemu uczniowi lub uczennicy przeczytanie wyświetlonego tematu zajęć oraz celów zamieszczonych we „Wprowadzeniu”. Następuje ustalenie kryteriów sukcesu.
2. Prowadzący prosi, aby jedna osoba przypomniała, na czym polegała rewolucja przemysłowa i jakie były jej skutki gospodarcze oraz społeczne. Wskazana osoba udziela odpowiedzi, nauczyciel – jeśli jest taka konieczność – dopowiada istotne informacje.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel wprowadza uczniów w temat, nawiązując do rewolucji przemysłowej i tego, jak wyglądała sytuacja robotników. Podkreśla, że warunki skrajnej biedy, w jakiej żyła część robotników, doprowadziły do powstania pierwszych ruchów społecznych mających na celu wywalczenie poprawy ich bytu.
2. Prezentacje uczniów. Nauczyciel przypomina o prezentacjach, które mieli opracować uczniowie. Dwie wylosowane osoby (po jednej z każdej grupy) albo ochotnicy prezentują efekty swojej pracy. Pozostali uczniowie mogą uzupełniać informacje (uczniowie z tej samej grupy) lub zadawać pytania prezentującym (z grupy drugiej).

Nauczyciel czuwa nad czasem prezentacji i ich przebiegiem, uzupełnia w razie potrzeby informacje.

3. Uczniowie wykonują indywidualnie ćwiczenia 1 i 2 z sekcji „Sprawdź się”, a następnie porównują swoje odpowiedzi z kolegą lub koleżanką.
4. Nauczyciel wyświetla treść ćwiczeń 3 i 4 dotyczących czartystów. Uczniowie rozwiązują je wspólnie na forum klasy.
5. **Praca z multimediami („Film edukacyjny”).** Nauczyciel poleca uczniom wynotowywać w trakcie oglądania filmu nr 3 najważniejsze według nich informacje, czyta również polecenie 7: „Wymień masowe protesty, które wybuchły w XIX wieku. Jak myślisz, czy miały one wpływ na uregulowanie kwestii warunków pracy robotników? Odpowiedź uzasadnij” i poleca uczniom, aby w parach wykonali zadanie w oparciu o wskazówki zawarte w e-materiale. Odtwarza nagranie, a po ustalonym czasie prosi przedstawicieli wylosowanej pary o udzielenie odpowiedzi.
6. Utrwalanie wiedzy i umiejętności. Kolejne ćwiczenia 5 i 6 uczniowie wykonują w parach. Konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

1. Zalogowany na platformie nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Wybrany uczeń odczytuje cele lekcji, następuje wspólne omówienie: co udało się osiągnąć, do czego warto wrócić, czego nie udało się zrealizować i dlaczego. Nauczyciel analizuje przebieg lekcji i przeprowadza ewaluację, z której wnioski wykorzysta w przyszłości.

Praca domowa:

Wykonaj ćwiczenie 8 z sekcji „Sprawdź się”: „Wyobraź sobie, że należysz do ruchu czartystów. Zdecyduj, który ze sposobów walki o reformy poprawiające życie robotników był według ciebie bardziej efektywny: pokojowa walka z wykorzystaniem wieców, petycji i demonstracji czy strajki, niszczenie mienia i powstanie robotników. Uzasadnij swój wybór”.

Materiały pomocnicze:

A. Chwalba, *Historia powszechna. Wiek XIX*, Warszawa 2011.

Historia Polski w liczbach, t. 3, *Polska w Europie*, red. C. Kukło, J. Łukasiewicz, C. Leszczyńska, Warszawa 2014.

Historia powszechna. Czasy nowożytne 1640–1870. Wybór tekstów źródłowych, cz. 2, red. B. Krauze, Warszawa 1951.

Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 2002.

Wskazówki metodyczne:

Film edukacyjny może zostać wykorzystany w późniejszych lekcjach dotyczących społeczeństwa epoki przemysłowej oraz w lekcji powtórzeniowej.